

cap. 4, q. 3. At affirmativa sententia, quæ censet professionem servi esse validam, etiam inscio vel invito domino, probabilior et communior est: ita docent Archid., cap. *Si quis incognitus*, 17, q. 2, n. 1, et ibi Turrecrem., n. 3; Angel., verb. *Religiosus*, num. 5; Sylvest., verb. *Religio*, 2, q. 3; Gregor. Lopez, leg. 6, in fine, tit. 7, p. 1; Lessius, lib. 2, cap. 41, dub. 3, n. 31. Probat, quia nullum invenitur jus canonicum quod irritam illam faciat; neque etiam ex natura rei videtur esse nulla, cum vota servorum valida sint, quamdiu non irritantur. Dices professionem habere hoc speciale, quod si semel rata fuerit, non potest a domino irritari, et ideo si ratione domini potest herus alia vota servi irritare, hoc irritabitur, ut ita dicam, antecedenter, ne herus gravem injuriam patiat. Confirmatur ac declaratur, quia quod uni traditum est, non potest alteri valide tradi; servus autem traditus est domino; ergo traditio religioni facta ex natura rei est invalida. Respondeo herum non posse omnia vota servi absolute irritare, sed solum ex parte materiæ, quod potius est usum vel actum eorum impedire, quatenus suo dominio repugnant, et non amplius, quod supra probatum est. Sic ergo in præsentia, necesse non est ut possit professionem irritare, nec quod per se irrita sit, sed solum ex lege justitiæ suspendi poterit, ut sic dicam, quoad actualem usum in his quæ juri domini repugnant. Poterit ergo dominus, non obstante professione, servum repetere, et sibi et non religioni servire cogere, argumento cap. *Nulli*, cum similibus, dist. 54; nihilominus tamen ille verus religiosus erit, quia extra monasterium potest esse verus religiosus, et servare tenebitur castitatem et paupertatem; obedientiam autem, cujus usum habet impeditum, in animi præparatione servare tenebitur; unde quacumque ratione liber fiat, vel facultatem a domino habeat, ad religionem redire tenebitur. Ita colligitur ex variis juribus, cap. *Si quis incognitus*, 17, q. 2, ubi statuitur ut servus incognitus non admittatur intra triennium; si vero intra illud tempus a domino non petatur, admitti posse ad professionem, nec postea reddendum esse domino, etiamsi illum quærat, sed tantum res quas secum attulit. Additur vero limitatio: *Nisi sit tam longe, quod inveniri non possit*; nam tunc quia dominus non censetur fuisse in mora, et consequenter nec consensisse, illi reddendus est servus, quamvis professio legitima fuerit. Inde ergo recte colligimus, et professionem servi

esse validam sine consensu domini, et nihilominus dominum non privari jure utendi servo suo. Quod autem post triennium privetur, quando commode potuit illum repetere, et non fecit, videtur in favorem religionis introductum, ex pia præsumptione, et interpretatione juris, quod potuit concedere domino illud tempus ad contradicendum, sub ea lege, ut si id omittat, juri suo renuntiare censeatur. Quod etiam Justinianus imperator concessit in Authent. de Sanctissimis Episc., § *Si servus*, et in Authent. *Si servus*, de Episcop. et cler., et habetur in cap. *Si servus*, 2, dist. 54. Atque ita sentiunt Angel., verb. *Religiosus*, num. 5; et Sylvest., *Religio*, 2, q. 3, qui referunt Hostiens. et alios. Unde ut dominus censeatur consentire, satis est quod sciat et non contradicat, ex iisdem juribus et Doctoribus. Unde in d. cap. *Qui vere*, 16, q. 1, ubi latine dicitur *Sine licentia*, græce habetur *Sine conscientia*, quia in favorem religionis tacitus consensus est.

4. *Duplex difficultas*. — *Quæ pena imponatur recipienti servum*. — Quæri vero potest an possit satisfieri domino post professionem servi jam factam, dando illi pretium, ita ut veluti cogatur ad vendendum servum; et e contrario, an possit herus cogere religionem, ut sibi redimat servum justo pretio datum, et nolle personam servi jam religiosi. Ad priorem partem respondeo, dominum cogi non posse ad servum suum vendendum seu redimendum, quia, ut supponimus, non præcessit ejus consensus, nam si præcessisset ille, sufficeret, nec esset necessaria redemptio. Quod si forte consensit in professionem, sub ea conditione ut pretium sibi solvatur, tunc poterit quidem cogi ad acceptandum pretium, non tam ratione professionis, de qua hic agimus, quam ratione pacti. Quod si consensus non præcessit, nec culpa præcedere potuit in hoc præcise, quod servum non prohibuit profiteri, quia vel non potuit, vel certe non tenebatur nisi intra tempus a jure præscriptum; ergo nullo titulo cogi potest ad vendendum servum, si nolit. Et confirmatur, quia ante professionem factam non potest cogi vendere servum, ut religiosus fiat; ergo nec post factam professionem, quia illa per injuriam facta est; ex injuria autem nemo debet fructum aut jus aliquod acquirere, alioquin daretur locus fraudibus et deceptionibus. Ad alteram vero partem, sub disjunctione respondendum videtur, nam si religio bona fide et ignorans conditionem servi illum recepit, non cogetur illum re-

dimere, sed reddere domino petenti, quia nec ratione injuriæ, nec ratione rei acceptæ tenetur, cum satis sit reddere rem ipsam; nec etiam in pœnam, quia culpa defuit, et quia nullum invenitur jus imponens illam pœnam. Si autem scienter et cum injuria domini servus admissus est, videtur cogenda religio ad reddendum pretium, si herus contentus sit, et in honorem religionis, et in satisfactionem domini, quia aliquod gravamen illius est habere servum religiosum. Et ita tenet Sylvest. cum Raymundo, citans cap. *Si servus*, 1, dist. 54, ubi est sermo de Episcopo ordinante servum. Quod autem ibi dicitur de duplicata satisfactione, non censeo extendendum ad præsentem causam, quia pœna est. Neque invenio aliquam pœnam ipso jure latam in prælatum religionis in hoc delinquentem, vel suspensionem vel excommunicationem ferendam, in d. cap. *Generalis*, d. 54.

CAPUT VII.

UTRUM LIBERTAS A MATRIMONII VINCULO AD PROFESSIONEM NECESSARIA SIT.

1. *In quo sensu procedat questio*. — Altera conditio ad professionem requisita solet assignari, ut persona, quæ professionem emittit, sit libera a vinculo vel obligatione matrimonii consummati; nam si solum ratum sit, non impedit quominus libere possit quilibet conjugum professionem emittere, cum per illam vinculum talis matrimonii dissolvatur, ut nunc supponimus, et infra probandum est. Sermo ergo tantum est de matrimonio consummato, quod impedire censetur professionem. Dixi autem necessarium esse ut sit liber a vinculo vel obligatione, quia non semper est necessarium ut vinculum dissolutum sit (quod fieri non potest, nisi per mortem alterius conjugis), sed satis erit si conjux sit liber in perpetuum ab obligatione reddendi debitum. Et hac ratione, si alter conjux adulteretur, alter libere potest religionem profiteri, cap. *Agathosa*, 27, q. 2, et cap. *Veniens*, et cap. *Gaudemus*, de Convers. conjug.; et idem existimo quoties causa perpetui divortii intercessit, et per Ecclesiam declarata est; intervenit enim eadem ratio, ut magis ex sequentibus constabit. Oportet ergo ut et matrimonium et obligatio ejus integra sit.

2. *Tribus modis potest questio excitari*. — Et nunc ulterius advertere oportet, tribus modis posse aliquem sic ligatum profiteri post

tale matrimonium, eoque durante. Primo, absque licentia alterius conjugis; secundo, de licentia ejus, et illo etiam suam conversionem juxta jus requisitam promittente; tertio, de licentia conjugis manentis in seculo absque ulla conversione. In primo casu, certum est professionem esse nullam; ita enim manifeste colligitur ex c. *Quidam*, de Convers. conjug., ubi non solum dicitur tale votum non tenuisse, scilicet quatenus solemne fuit, quod est dicere professionem non valuisse, sed etiam ratione voti non teneri ad monasterium redire, de qua posteriori parte infra dicam. Idem habetur in cap. *Placet*, eod. tit.

3. *Difficultas: an sit talis professio nulla ex natura rei, vel ex jure ecclesiastico*. — Ad reddendam vero rationem hujus decisionis, quærere oportet an hoc impedimentum sit ex natura rei, vel ex jure ecclesiastico. Videtur enim primum dicendum, quia traditio de re aliena ex natura rei nulla est; sed hujusmodi est talis professio; quia, ut ait Paulus, 1 ad Corinth. 7: *Vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier; nec mulier sui corporis potestatem habet, sed vir*; ergo traditio illa, quæ in tali professione fit, cum sit de re aliena, et invito domino, est nulla. Nihilominus existimo, seclusa lege Ecclesiæ, talem professionem non esse omnino ex se nullam, sed perinde fuisse de illa judicandum ex sola rei natura, ac de professione servi facta invito domino; nam eadem ratio in illa militare poterat; et nihilominus diximus talem professionem validam esse quoad vinculum, licet quoad usum suspendatur, quantum dominium alterius in servum ex justitia requirit. Ita ergo dicendum videretur de conjuge, quantum est ex vi rationis factæ, quia si a conjuge usus ei debitus non auferatur, quod vinculum professionis teneat, nihil obstat dominio ejus, ut per se constat, quia, non obstante tali vinculo, non fraudatur jure suo; sicut votum simplex religionis cujuslibet conjugis validum est, quamvis non possit impleri vivente alio, eo invito; ita ergo et traditio posset esse valida, quamvis professio et usus non posset juste religioni concedi, altero conjuge vivente et invito. Nec tale vinculum esset parvi momenti, si professio valida fuisset, ut infra in tertio puncto manifeste constabit.

4. Completa ergo ratio, ob quam talis professio etiam quoad vinculum non teneat, est, quia Ecclesia ita statuit. Quod merito fecit ad evitanda sacrilegia, atque etiam dissidia inter conjuges. Cur autem ita annullaverit hanc

professionem, et non professionem servi, ratio reddi potest vel quia casus de servo proficiente rarus esse potest, et ideo sufficienter iudicatum fuit ei esse promissum dicto modo. Item ex valore professionis servi non redundat in dominum magnum gravamen, in conjugem autem redundat, propter rigorosam, et quasi mutabilem obligationem castitatis, et suo etiam modo propter votum paupertatis, ut statim dicam. Addi etiam potest, quod vinculum inter servum et dominum non est ita indissolubile, sicut vinculum matrimonii consummati; potest enim pretio dato servitus tolli, vel aliis modis, et ideo non debuit ob eam rem omnino impediri perpetuum vinculum professionis, quod secus est in matrimonio.

5. *Dubitatio.* — *Responsio.* — Sed quæres unde sufficienter probetur hanc irritationem factam esse in Ecclesia; nam, licet iura dicant votum non tenere, intelligi posset non tenere simpliciter, seu quoad obligationem reddendi debitum, ut ibidem postea significatur, cum quo tamen stat ut professio fuerit valida, ut ex sequentibus constabit. Respondeo id sufficienter colligi ex eo quod in prædictis iuribus dicitur, non teneri talem personam mortuo conjugem ad ingrediendum monasterium; at si professio fuisset valida, ex illa sine dubio huiusmodi obligatio oriretur. Hanc vero deductionem destruit gloss., in cap. *Quidam*, verb. *Non tenetur*, ita illud exponens, id est, non debet ab Ecclesia compelli. *Ipsa tamen* (inquit) *peccat si non perficit quod vovit, ex quo impedimentum cessabit.* Verumtamen falsa est hæc interpretatio, ut Panormitanus et alii notarunt; quod patet primo ex proprietate verbi *non tenetur*, quod sine causa restringitur, vel potius detorquetur ad improprietatem significationem. Secundo, quia in ipso textu pro ratione redditur, *quia votum non tenuit.* Tertio, quia infra distincte explicatur in quo votum tennerit, scilicet quoad non petendum debitum; ergo in omnibus aliis non tenuit. Quarto, quia in cap. *Placet*, distincte explicatur hanc esse materiam consilii, non præcepti. *Dicimus* (inquit Coelestinus III) *ei congruentius ad salutem esse, ut ad monasterium redeat; si vero ad hoc induci non potuerit, ipsam invitam credimus non cogendam.* Quinto, id convincitur manifeste ex gloss. ult., eod. cap. *Placet*; nam talis persona licet male faciat si matrimonium contrahat post mortem conjugis, si tamen contrahit, factum tenet, quia ejus persona non est facta inhabilis ad matri-

monium, ut ibidem glossa fatetur; ergo signum est professionem fuisse nullam, nam si valida fuisset, personam redderet inhabilem ad matrimonium. Unde in hoc posteriori capite, glossa illa concedit ibi non fuisse votum solemne, sed in priori textu videtur voluisse manere obligationem ingrediendi religionem per modum voti simplicis religionis, quod etiam falsum est, quia talis persona nunquam promisit religionem ingredi, sed se tradidit religioni; quod si ejus traditio acceptata non est, non relinquatur obligatio se iterum tradendi, nec de hac re facta est ulla promissio, ut in omni alia donatione constat, et infra generatim dicemus de professione invalida.

6. *Difficultas: an ex professione nulla maneat adhuc votum castitatis.* — Hinc vero nascitur alia difficultas circa prædicta jura, quia docent votum castitatis fuisse validum, et vivente conjugem obligasse ad non petendum debitum, et illo mortuo ad non contrahendum iterum matrimonium; hoc autem esse non posset, si professio fuisset invalida, quia quod nullum est, nullam inducit obligationem; quando autem professio est nulla, etiam votum castitatis est nullum, quia non fit nisi ut annexum professioni, et ablato principali, accessorium etiam tollitur. Hæc difficultas confirmat verum esse quod diximus, hanc nullitatem non esse intrinsecam, et ex natura rei, sed ex jure canonico; nam si priori modo fuisset nulla, profecto etiam votum castitatis fuisset nullum, propter rationem factam, et quia animus voventis non fuit obligare se ad castitatem servandam per se ac separatim, ut sic dicam, sed solum ut conjunctam statui religioso. Quia vero Ecclesia est quæ fecit hanc professionem invalidam, ipsa potuit non omnino illam annullare, sed aliquid illius ratum habere, quod sine præjudicio conjugis, et sine ullo dispendio, seu incommodo matrimonialis status, validum esse posset. Huiusmodi autem est votum castitatis, cum ea limitatione, quæ de eisdem iuribus proponitur; neque quoad hoc est simile de voto simplici religionis; nam qui proficitur, non facit ullam promissionem in tali religione, et ideo si de facto non ingreditur, quia professio non tenuit, non potest in eo manere talis promissio, quia non potest extrinsecus imponi, et ab intrinseco non processit; facit autem formalem promissionem castitatis, quæ in professione quidem habet solemnitatem adjunctam ex professione, et ideo annullata professione tollitur solemnitas; nihilominus

tamen ipsa promissio castitatis valida retineri potest, quia Ecclesia noluit illam omnino irritare.

7. *Non ita in votis paupertatis et obedientiæ.* — Unde obiter colligo vota paupertatis et obedientiæ in huiusmodi casu omnino irrita facta esse, et ad nihil postea obligare, quamvis de illis nihil inveniam ab interpretibus adnotatum. Ratio vero est, quia in illis iuribus solum de voto castitatis mentio fit, et videtur mihi esse veluti exceptio, quæ firmat regulam in contrarium, et applicari potest difficultas tacta, quia, annullata professione, annullatur quidquid illi annexum est, nisi ex intentione annullantis aliquid relinquatur; hic autem solum votum castitatis in dictis iuribus relinquatur; ergo omnia alia invalida fiunt. Et quidem merito, quia votum obedientiæ in professione solum fit secundum regulam, et ideo, ablata regula, non est quod maneat; paupertatis autem obligatio multum aliena est a statu matrimonii; imo vix habet materiam certam in eo casu, annullato statu religionis, extra quem regulariter forte non expedit; votum autem castitatis per se magis accommodatum est, servata proportione pro quolibet statu.

8. *Assertio secunda in secundo modo, et sensu supra posito.* — Circa secundum modum profitendi, nihil dicendum occurrit; nam certum est professionem ab uno conjugem factam de licentia et legitima conversione alterius, validam esse, ut constat ex cap. *Cum sis*, et cap. *Significavit*, cum similibus, de Convers. conjug. Ratio autem clara est, quia talis professio non est irrita ex natura rei, neque ex jure canonico; ergo est simpliciter valida. Minor constat ex iuribus citatis; major etiam a fortiori sequitur ex dictis in præcedenti puncto, et quia cessat omnis injuria utriusque conjugis, quia volenti et consentienti non fit injuria. Cessat deinde omne periculum, quia uterque convertitur, ut castitatem servet. Denique cessat omne impedimentum religiosi status, quia ex tunc neuter conjugum manet obligatus ad usum matrimonii; ergo omnibus modis talis professio non solum valida, sed etiam licita est. Unde intelligitur vinculum matrimonii et vinculum professionis religiosæ, etiam cum votis solemnibus, non esse formaliter repugnantia; nam in eo casu vinculum matrimonii non dissolvitur, sed quasi sopitur et impeditur quoad usum, per vinculum professionis ei superadditum, solumque manet quoad hunc effectum, ut

neuter conjugum possit aliud matrimonium contrahere, etiamsi per dispensationem vel quacumque alia ratione a vinculo professionis liberari contingeret; hoc autem nihil repugnat vinculo professionis; et ideo nihil est unde illa duo vincula habeant formalem repugnantiam ex natura rei, sed solum illam habent in casibus a jure expressis. Quomodo autem converti debeat alter conjux ut alter profiteatur, infra explicabitur, disputando de voto continentiæ clericorum; idem enim cum proportione hic dicendum est. Ubi etiam obiter dicemus an maneat aliqua obligatio in marito, verbi gratia, jam ordinato, ad subveniendum uxori, si in necessitate corporali vel spirituali existat. Idem enim quæri potest de marito jam professo, idemque cum proportione dicendum est. Dico autem *cum proportione*, quia professus jam est mortuus, et ideo minus obligatur, semperque salva obedientia, et sub ordinatione ad suum superiorem, ut paulo inferius dicemus de obligatione subveniendi parentibus.

9. *Assertio tertia in tertio modo supra posito, continens tria puncta.* — Circa tertium modum profitendi de licentia alterius conjugis sine conversione ejus, tria colliguntur ex jure, quorum ratio et concordia nonnullam habet difficultatem. Primum est, talem professionem esse validam. Secundum est, nihilominus si alter conjugum, qui licentiam dedit, et non fuit conversus, suum socium jam professum petat, illi esse reddendum ad usum matrimonii. Tertium est, mortuo illo conjugem, teneri eum, qui professionem emisit, ad religionem redire; ita colligitur ex cap. *Ex parte*, 1, et aliis, de Convers. conjugat.; quamvis enim ibi expresse non dicatur illam professionem esse validam, dicitur tamen maritum sic professum, mortua uxore, teneri ad religionem reverti; ad quod tamen non teneatur, nisi professio fuisset valida, juxta dicta in primo puncto. Unde in eodem cap. *Ex parte*, aperte significatur secundum matrimonium, a tali professo factum mortua prima uxore, fuisse nullum, nam præcipitur separari a secunda conjugem, et religionem ingredi; ergo supponitur professio valida. Atque in hoc consentiunt omnes Doctores, paucis exceptis, ut infra dicam. Ratio est, quia nullum est jus positivum, quod talem professionem irritet, ut ex d. cap. *Ex parte*, et ex aliis, quæ solum requirunt licentiam, ut valida sit professio, cap. *Agathosa*, 27, q. 2, et cap. *Qui uxorem*, 33, q. 3; imo in cap. *Consuluit*, de Con-

vers. conjugat., significatur sufficere consensum tacitum, qualis est quando sciente uxore vir ingreditur religionem, et in ea permanet usque ad professionem tacitam, vel expressam; nam si contingat (ut est in casu illius textus) uxorem eo tempore mori, non potest maritus ad seculum redire, ut ibidem dicitur. Ergo per jura non irritatur talis professio. Unde recte colligit Panormitanus ibi, conversionem alterius conjugis, quæ in aliis juribus postulatur, non requiri ad valorem professionis, sed ut recte fiat.

10. *Dubitatio, quæ licentia requiratur.* — Aliunde vero ex natura rei non potest cogitari invalida talis professio, ut a fortiori constat ex dictis, et quia in hoc casu nulla fit injuria conjugis, cum ille consentiat; et in hoc conveniunt Doctores omnes infra citandi. Dubitari vero potest an requiratur expressa licentia, vel sufficiat tacita, quæ intelligitur esse quando alter conjugis scit factum alterius, et non prohibet; nam Panormitanus, in cap. 1 de Convers. conjug., num. 7, quem sequitur Sylvest., *Matrimonium*, 8, q. 12, et 4, significant non sufficere talem consensum, donec per mortem conjugis tacentis confirmatum sit, juxta cap. *Consuluit*, de Convers. conjug. Ego vero existimo illum consensum sufficere ad valorem professionis, quod ex eodem cap. *Consuluit* colligo; nam propterea non potest uxoratus in illo casu mortua uxore ducere aliam, ut ibi dicitur, nimirum quia professio valida fuerat. Nec enim verosimiliter dici potest, ab eo puncto, quo mortua fuit uxor, cœpisse esse validam, cum antea non fuisset; nihil enim referret mors uxoris ad novum valorem tribuendum professioni, nisi novus viri consensus et sufficiens signum ejus accessisset. Mors ergo illa solum operatur, quod jam repeti vir non possit, cum tamen antea posset, licet professio fuisset valida, juxta ea quæ statim dicemus. Et confirmatur, nam secundum commune jus, talis consensus sufficere solet in casibus similibus, ut ex multis decretis summi potest, 20, q. 1 et 2, et sumitur ex Regulis juris 27, in 6: *Scienti et consentienti non fit injuria*, addita 43: *Qui tacet, consentire videtur*; erit ergo talis professio valida.

11. Hinc vero nascitur difficultas circa secundum punctum; nam si conjugis manenti in seculo facta non est injuria, cur ei repetenti suum conjugem reddendus est? Nam restitutio solum habet locum ubi præcessit injuria, vel in re ipsa existit. Declaratur, nam ille cessit juri suo, et aliunde statim acquisitum fuit

Deo, et religioni per professionem; cur ergo privanda est religio jure acquisito quod simul illi donavit, quantum ad ipsum spectabat, conjux qui licentiam dedit? Nihilominus ita hoc statutum in cap. 1 de Convers. conjugat., ubi Alexander III in prædicto casu ita concludit: *Dicimus, quod nisi uxor ad religionem transierit, aut perpetuo castitatem servare promiserit, vir potest et debet de monasterio revocari.* Quo textu non obstante, aliqui antiqui, fortasse moti ratione dubitandi proposita, dixerunt, si licentia sit valida, nunquam posse revocari conjugem professum; Pontificem autem in eo textu loqui quando licentia per vim vel metum extorta est, juxta cap. *Accedens*, eod. tit. Verumtamen hæc opinio ab omnibus statim citandis rejicitur, quia revera divinat, imo loquitur contra expressa verba textus, *de licentia et permissione uxoris*, quæ supponitur valida, alias nulla fuisset ratio dubitandi an maritus reddendus esset uxori, cum professio omnino fuisset nulla.

12. Nihilominus aliqui, propter difficultatem tactam, hanc decisionem limitant; quia vel conjux, qui licentiam dedit, sciebat jus statuens, ut unus conjugum profiteri non posset sine alterius conversione, vel illud ignorabat: in hoc posteriori casu, dicunt procedere decisionem Alexandri III, quia tunc ratione ignorantie non potest in tali conjugate præsumi voluntas vovendi perpetuam castitatem, aut religionem; et ideo non cogitur ad vovendum; et quia alias permitti non debet liber permanere in seculo sine suo conjugate, ille reddendus dicitur. At vero seclusa ignorantia negant dicti auctores conjugem professum posse revocari, sed potius alium esse cogendum, ut ipse etiam voveat, vel profiteatur secundum jura, quia tacite et virtualiter id promisit, quando licentiam dedit, sciens jus ad quod talis obligatio sequitur; nam qui vult antecedens, virtute vult consequens: ita refert glossa in cap. *Qui uxorem*, 33, q. 5, et videtur sequi, nam ponit hanc opinionem ultimo loco, et non refellit; expressius tenet glossa, in cap. *Agathosa*, 27, q. 2, et in cap. *Seriatim*, 22 d., et in cap. *Ex parte*, 1, de Convers. conjug. Et eandem opinionem sequitur Panormitanus, in d. cap. 1, num. 5; et Sylvester, verb. *Matrimonium*, 8; Angelus, verb. *Matrimonium*, 4, num. 9; et Sol., in 4, d. 27, q. 1, art. 4, in fine. Vide Turrecr., in cap. *Quod Deo*, 33, q. 5.

13. Hæc vero limitatio mihi non placet, quia Alexander III absolute et indistincte res-

pondet; ubi autem jus non distinguit, nec nos distinguere debemus, præsertim ubi ratio non cogit, nec est aliud decretum in quo illa limitatio fundari possit; hic autem omnia hæc concurrunt, ut facile consideranti patebit, et ex dicendis amplius constabit. Præterea ignorantia juris raro aut nunquam in jure ipso præsumitur; quomodo ergo credibile est propter solam ignorantiam juris absolute et sine ulla distinctione respondisse Pontificem, restituendum fuisse virum illum uxori suæ, nulla facta mentione vel examinatione talis ignorantie? Præterea, sicut citati auctores reprehendunt eos qui textum illum exponebant de licentia extorta per metum, quia de suo hoc habebant sine fundamento in textu, qui simpliciter dicit, *de licentia et permissione uxoris*; ita nos arguere possumus dictos auctores, cum exponunt loqui textum de uxore ignorante, de suo etiam loqui sine fundamento in textu, qui simpliciter dicit: *Monasterium ingressus, professionem fecit, uxore in seculari habitu remanente, nec transiente ad religionem, aut perpetuam castitatem vovente.* Deinde gratis etiam dicitur præsumi uxorem vovere castitatem aut religionem, eo quod sciat jus hoc præscribens, tum quia fieri potest ut ipsa nolit implere tale jus, sed solum dare licentiam ut alter videat, quid facere possit aut debeat, vel relinquendo prælatis eam curam, ut ipsi videant an talem professionem debeant admittere. Imo, in hoc non videtur uxor multum peccare, quia non inducit maritum ad talem professionem faciendam, sed solum quantum in ipsa est, permittit (hoc enim verbo utitur ibi Pontifex), non tamen tenetur facere omne id quod necessarium est, ut maritus licite profiteatur, nec etiam tenetur contradicere aut resistere, quia hoc non spectat ad officium ejus; cur ergo præsumendum in illa est tale votum continentie et religionis? Quod si illud sufficienter non præsumitur, certe ad illud emittendum cogi non potest propter scientiam juris, magis quam si illam non habuisset, quid enim illa refert? Imo, etiam si in eo peccasset, non propterea cogi posset, non est enim hæc poena proportionata tali culpæ.

14. Existimo ergo decisionem Alexandri III per se intelligendam esse, et non ratione aliqujus accidentis, quale est ignorantia, timor vel dolus. Fundarique solum in hoc, quod, licet conjux licentiam dederit, si non vovit, non potest ad vovendum cogi, nec censetur vovisse eo quod licentiam dedit, quia hæc

duo non sunt per se connexa. Et, licet jus statuatur ut illa licentia non habeat effectum, nisi uxore ipsa vovente, si tamen hoc jus servatum non est, non propterea debet alter compelli; quia illa transgressio juris magis est in prælato, vel in altero conjugate proficiente, quam in alio, qui licentiam dedit; vel si in eo etiam fuit aliqua culpa, illa non est poena proportionata, ut dicebam, neque ullo jure invenitur imposita. Si autem conjux, qui in seculo mansit, non cogitur vovere, æquum est ut ei reddatur conjux, nec liber in seculo manens relinquatur in periculo vivendi cum injuria creatoris. Unde fit resolutionem hanc solum habere locum, quando alter conjux nihil vovit, nam si fecisset votum simplex religionis, et postea illud implere nollet, sed repetere suum comparem, non est illi dandus, sed potius ille cogendus est ut suum votum impleat, ut omnes fatentur, et est per se satis notum. Quin potius, etiamsi non religionem sed castitatem simpliciter voveat, non poterit repetere suum conjugem, tum quia non potest licite ab illo debitum petere; tum etiam quia, in d. cap. 1, expresse dicitur: *Nec perpetuam continentiam vovente.* Tunc ergo potius ille compellendus est ut suum votum servet. Quod si sit senex, illud satis est, etiam secundum jus cap. *Cum suis*, et cap. *Uxoratus*, eod. tit. Si autem est juvenis, non est per tale votum juri satisfactum, et ideo dubitant doctores an possit ab Ecclesia compelli religionem ingredi. Et omissis variis sententiis, quæ in Panormitano videri possunt, d. cap. 1, mihi videtur simpliciter non posse compelli ad religionem, sed solum ad servandum quod promisit, et ad eam clausuram quæ ad tollendam suspicionem vel periculum sufficiat. Atque resolutionem sumo partim ex glossa, in d. cap. *Uxoratus*, partim ex Innocentio, in d. cap. 1, et favet etiam Calderinus.

15. *Difficultas specialis.* — Disputant autem Doctores an in eo casu possit is, qui licentiam dedit, nullum tamen votum religionis vel castitatis perpetuæ emisit, suum conjugem repetere, et Calderinus ait non posse propter difficultatem tactam, scilicet, quia ille jam renuntiavit juri suo, et ideo non videtur habere jus repetendi. Ait vero posse implorare officium judicis, ipsumque judicem illi debere suum conjugem reddere ex vi illius cap. 1, de Convers. conjugat. Quod fortasse ad formam fori contentiosi refert: res tamen ipsa eodem revolvitur videtur, nam illo modo sufficienter quis petit conjugem suum,

et obligat judicem ut illum sibi reddere debeat. Est autem accommodatus ille loquendi modus ad respondendum in forma difficultati propositæ; conceditur enim eum non posse suo jure hoc postulare, nihilominus posse petere ut ecclesiasticum jus circa se observetur. Innocentius vero simpliciter concedit posse hunc repetere conjugem suum, quia hoc videtur ei dicto canonico jure concessum. Nec contra illud obstat difficultas proposita, nam quantumcumque ille voluerit suo juri renuntiare, Ecclesia non vult illam renuntiationem acceptare, nisi sub ea conditione ut ipse etiam convertatur, quæ conditio ex voluntate ipsius semper pendet, et ideo si illam implere non vult, renuntiatio manet non acceptata, atque ita non habet effectum; neque quidquam obstat quominus ille retineat jus suum, quod postulare posset. Et hoc significavit Alexander III, cum dixit: *Nisi uxor ad religionem transierit, aut perpetuam castitatem servare promiserit, vir potest et debet de monasterio revocari*. Et ideo etiam nihil obstat jus, quod per professionem acquisitum videtur Deo et religioni, quia non potuit ei majus jus acquiri, quantum ad actualem professionem, ut sic dicam, usum et retentionem conjugis professi, quam sub ea conditione, si alter conjux converti voluerit, cum renuntiatio ejus aliter acceptata non sit, quia non potest religio aliter acceptare professionem quam ei per Ecclesiam concedatur, ut ex superioribus constat. Nec denique obstat quod per talem professionem conjugii facultatem concedenti non fuit facta injuria; satis enim est quod non fuerit privatus jure suo, quia, ut dictum est, ejus renuntiatio non est aliter acceptata. Quod quidem non fit ab Ecclesia in favorem ejus, sed in favorem, ut ita dicam, pudicitiae et castitatis conjugalis, nam cum illius læsione, vel periculo morali, non placet separatio alterius conjugis. Atque ita potest facile sententia Innocentii defendi, et quidquid sit de forma exterioris fori, quæ ad me non pertinet, in foro conscientiae non est dubium quin talis conjux possit petere ab alio cohabitationem, et debitum, quia ex interpretatione, vel modo acceptationis juris, licentia illa solum fuit ad professionem faciendam, salvo suo jure, quod est ad petendum; unde fit ut alter reddere teneatur, et monasterium similiter obligetur eum restituere, seu liberam facultatem ei facere, quamvis propter scandalum vitandum id fieri debeat auctoritate ecclesiastici judicis competentis.

16. Superest dicendum de tertio puncto, quod absolute speciatum non habet difficultatem; nam si professio valida fuit, et impedimentum est ablatum, nihil est quod ab hac obligatione revertendi in religionem excuset. Item si alter conjux, qui licentiam dedit, quocumque tempore vellet converti, alter teneatur vel in monasterio permanere, vel ad illud reverti, si exiisset; ergo idem est si conjux de medio tollatur, per se loquendo, et ablati impedimentis quæ per accidens contingere possunt. Dubitabit vero fortasse aliquis, an in eo casu teneatur ille professus redire ad eandem religionem, vel satis sit redire ad aliam, etiam laxiorem; nam aliquando professio indebito modo facta non obligat cum tanto rigore. Nihilominus respondeo teneri ad eandem religionem redire, nam professio valida ad totum obligat ad quod potest obligare, quia in totum valida est, et non tantum in parte, quia non est major ratio de una parte quam de alia. Confirmatur, nam votum simplex religionis factum de tali religione in particulari ad illam obligat, et non impletur in laxiori; et e converso, si fortasse ad illam non obligat, quia in ea impleri non potest, neque ad laxiorem obligat; ergo pari ratione votum solemne factum in particulari religione, ad illam in particulari obligat, neque in laxiori impletur; vel e converso, si ad illam in particulari non obligaret, non esset cur ad alias obligaret. Denique hoc ex jure communi probari potest auctoritate negativa, quia nullum est Ecclesiae decretum statuens ut talis professio in religione laxiori possit observari, quod argumentum erat in præsentibus sufficiens, quia ex natura rei non poterat hoc esse licitum, ut in superioribus ostensum est. Unde quod in professione tacita aliquando hoc liceat, est ex speciali permissione, vel dispensatione Ecclesiae, ut infra videbimus, quæ in præsentibus non invenitur. Quin potius, in citatis juribus significatur oppositum, nam in cap. *Ex parte*, compellendus dicitur sic professus, ut muliere demissa ad suum monasterium revertatur, et in cap. *Consuluit*, dicitur in eo casu non posse aliquem dimittere habitum quem assumpsit.

CAPUT VIII.

UTRUM EPISCOPUS VEL IN ALIA DIGNITATE CONSTITUTUS POSSIT RELIGIONEM PROFITERI.

1. *De quo Episcopo procedat assertio posita.* — *Quid de Episcopo solum electo.* — Aliud libertatis genus in persona, quæ professionem emissura est, solet requiri; nimirum, ut libera sit ab Episcopali obligatione vel dignitate; nam Episcopus per se, et sua voluntate, non potest professionem emittere. Dico autem *per se, et sua voluntate*, quia de licentia Papæ poterit profiteri, quia per illam licentiam ab speciali obligatione liberatur. Quæ omnia habentur in cap. *Nisi cum pridem*, de Renunt., et sumuntur ex cap. *Licet*, de Regul., quibus locis omnes interpretes hoc docent, et Div. Thom. 2. 2, q. 185, art. 4; Sot., lib. 10 de Justit., q. 2, art. 4; et Sylvest., *Religio*, 2, q. 8; Angel., verb. *Religiosus*, n. 12. Circa quam resolutionem dubitari potest imprimis, de quo Episcopo intelligenda sit; potest enim esse Episcopus tantum electus, et nondum confirmatus; vel potest esse jam confirmatus, nondum vero consecratus; potest item esse electus, confirmatus, et consecratus. Vel denique esse potest consecratus tantum, et cum nulla Ecclesia desponsatus; vel certe licet aliquando desponsatus fuerit, potest jam per renuntiationem legitimam a Papa acceptam quasi divortium factum esse. Resolutio ergo posita maxime atque indubitanter locum habet in Episcopo confirmato et consecrato, et actualiter habente suam Ecclesiam, cujus curam gerit; nam de hoc maxime loquitur d. cap. *Nisi cum pridem*, et in eo præcipue locum habet omnis ratio, quæ in hoc impedimento assignari potest, ut videbimus. De alio vero extremo, vera mihi videtur pars contraria, seu negativa, nam Episcopus electus, nisi speciali ac personali præcepto prohibitus sit, optime potest religionem profiteri. Probat, tum quia ille nondum est Episcopus simpliciter, sed secundum quid, id est, electus, quod potius est futurum esse Episcopum, quam jam esse; dicta autem jura loquuntur de Episcopo simpliciter; imo, cap. *Nisi cum pridem*, aperte loquitur de Episcopo jam desponsato suæ Ecclesiae. Tum etiam quia Episcopus electus etiam si acceptaverit, potest sua voluntate libere retrocedere, antequam confirmetur, et episcopatum nolle, quia nec perseverare promisit, neque ullo præ-

cepto cogitur, ut sumitur ex cap. *Inter corporalia*, et glossa ibi, verb. *Confirmatus*, de Translat. Episcop.; ergo etiam potest si velit religionem ingredi et profiteri.

2. *Quid dicendum de Episcopo confirmato, et non consecrato.* — De Episcopo autem jam confirmato, nondum vero consecrato, potest esse major dubitandi ratio. Primo, quia etiam hic Episcopus videtur esse tantum secundum quid, cum Episcopus magis sit nomen ordinis quam jurisdictionis; jura autem, quæ de hoc impedimento loquuntur, videntur restringenda ad Episcopos simpliciter, et omnibus modis consummatis; nam quoad hanc partem videtur hæc materia odiosa, utpote tollens libertatem. In contrarium vero est, quia Episcopus semel confirmatus jam est vere Episcopus, et sponsus talis Ecclesiae, et ideo dicunt jura illum jam habere jurisdictionem, cap. *Transmissam*, de Electione; dicunt etiam illud esse veluti matrimonium spirituale ratum, quod per consecrationem consummatur, cap. *Licet*, de Translat. Episcop.; ergo comprehenditur sub dicta generali regula cap. *Nisi cum pridem*, quod aperte videtur definitum in cap. *Inter corporalia*, de Translat. Episc., ut dicitur: *Sicut Episcopus consecratus sine licentia Episcopi Romani suam non debet Ecclesiam derelinquere, sic nec electus confirmatus, cum non debeat in dubium revocari, quin post electionem, et confirmationem canonicam, inter personas eligentium et electi, conjugium sit spirituale contractum*. Et infra dicitur non esse majus vinculum inter Episcopum consecratum cum sua Ecclesia, quam inter Episcopum confirmatum, et ideo idem jus in utroque servandum esse. Ex quibus intendit Innocentius III concludere, Episcopum confirmatum, etiam si consecratus non sit, non posse cedere episcopatu, neque ad alium transire, nisi ex licentia Romani Pontificis. Hinc autem recte colligitur non posse etiam ad religionem transire, nam ob hanc causam idem Innocentius III, in d. cap. *Nisi cum pridem*, negat Episcopum posse transire ad statum religiosum, inconsulto Romano Pontifice, quia non potest suam Ecclesiam deserere. Atque hæc pars sine dubio vera est. Et ad difficultatem in contrarium dicendum est, Episcopi nomen, non minus proprie significare pastorale munus quod ex se consecrationem requirit, quam ipsam ordinis dignitatem, et in præsentibus præcipue accipi ratione muneris Episcopalis.

3. *Instantia.* — *Solutio.* — Dices: Episco-